

Štefan Hadalin

»Mi smo ukradli vsa živila ...«

Odmevi pomanjkanja med prvo svetovno vojno v kazenskih spisih fonda Okrajne sodnije Koper

HADALIN, Štefan, mladi raziskovalec, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Garibaldijeva 1, SI-6000 Koper, stefan.hadalin@zrs-kp.si.

364.662:94(497.472)"1914/1918"
343.71: 94(497.472)"1914/1918"

»MI SMO UKRADLI VSA ŽIVILA ...«

Odmevi pomanjkanja med prvo svetovno vojno v kazenskih spisih fonda Okrajne sodnije Koper

Fond okrajne sodnije Koper vsebuje za leta 1914 do 1918 nekatere vpoglede v vsakdanje življenje civilne populacije v sklopu regije, ki jo pokriva. Večina ohranjenega gradiva je močno pomanjkljivega in nam ne nudi celotnega pregleda gibanja kriminalne statistike, vendar pa ohranjeni spisi in imeniki vpisnikom za kategorijo Z (prijave hudodelstev in pregreškov) razkrivajo nekatere značilnosti in utrinke takratnega dogajanja ter praks, ki so prevladovala v severo-zahodnem delu Istre v času močnega pomanjkanja hrane in drugih za življenje potrebnih izdelkov in pridelkov. Članek se osredotoča na iskanje vzorcev v pojavnosti različnih kaznivih dejanj oz. prijav le-teh skozi ohranjeno gradivo za čas prve svetovne vojne, s poudarkom na tatvinah in njihovih značilnostih, kot so zaznavne v kontekstu gradiva, ter ponuja pregled in analizo tega gradiva za namene raziskav vsakdanjega življenja v regiji v času prve svetovne vojne.

Ključne besede: prva svetovna vojna, tatvine, prehrana, pomanjkanje

HADALIN, Štefan, Junior Researcher, Science and Research Centre Koper, Garibaldijeva 1, SI-6000 Koper, Slovenia, stefan.hadalin@zrs-kp.si

364.662:94(497.472)"1914/1918"
343.71: 94(497.472)"1914/1918"

»WE STOLE ALL THE FOOD...»

Echoes of Shortages During the First World War in the Criminal Records of the Koper District Court

The records of the Koper District Court provide certain insights into the everyday life of the civilian population in the region it covered between 1914 and 1918. Although much of the surviving material is incomplete and does not offer a comprehensive overview of criminal statistics, the preserved files and registers for category Z (reports of crimes and misdemeanours) reveal characteristic features and snapshots of life in north-western Istria during a period of severe shortages of food and other life necessities. The article focuses on identifying patterns in various criminal offences and reports thereof during the First World War, with special attention to theft and its characteristics as reflected in the archival material. It offers an overview and analysis of these records as a source for studying everyday life in the region during the war.

Keywords: First World War, theft, food supply, shortages

Uvod

V prispevku bo podana kvantitativna analiza kazenskih spisov med letoma 1914 in 1918 v fondu Okrajne sodnije Koper. Na podlagi tega gradiva je namen preučiti vplive pomanjkanja prehrane na območju Kopra in drugih delov severozahodne Istre v času prve svetovne vojne. Preiskave te vrste so bile na podlagi kazenskih spisov relativno redke, saj so se običajno osredotočale na narodna trenja in politično dogajanje ter procese na vojaških sodiščih,¹ vendar pa so bili kazenski spisi in povezano gradivo (policijska poročila ipd.) občasno uporabljeni v študijah kriminalitete in drugih vidikov vsakdanjega življenja prebivalstva, analizah trendov odnosov med prebivalstvom v Avstro-Ogrski monarhiji in drugod ter raznih kulturnih in socialnih vidikov sodnega sistema, sploh v nemško-govorečem prostoru.²

Fond Okrajnega sodišča Koper (1814–1929) v Pokrajinskem arhivu Koper hrani za obdobje 1914–1918³ sodne vpisnike za kazenske zadeve kategorij U (prestopki) in Z (naznanila hudodelstev in pregreškov), ki so razdeljeni v dve podkategoriji (IV in VI).⁴ Za kategorijo U (dalje: kat. U) so ohranjeni vpisniki obeh kategorij za obdobje 1914–1918 (v nepopolni obliki)⁵ ter tudi imeniki vpisnikom kategorije U (združena z imeniki vpisnikom Z, Hs,

Hc) za leta 1914–1917.⁶ Za kategorijo Z (dalje: kat. Z) se vpisniki niso ohranili, vendar pa so ohranjeni združeni imeniki kazenskih zadev, ki nam povedo ime in priimek obtoženega, prekršek po kazenskem zakoniku in številko primera. Številke primera so se hranile v obliki zapisa kategorija/sekcija in zaporedna št./letnica (npr. Z/IV 14/17). Imeniki nekaterih zaporednih števil ne vsebujejo. Iz imenika je možno sklepati o približnem številu primerov v določenem letu. Sodni spisi kat. U se niso ohranili.⁷ Spisi Ns IV (drugam nerazvrščeni spisi) za leto 1918 so fragmentarni, kar ne dopušča sistematičnega študija.⁸ Spisi kat. Z se v okrnjeni obliki hranijo za leti 1914 in 1918 – gre za ovadbe, po katerih so se začeli postopki pregona po uradni dolžnosti.⁹ Za leto 1918 je ohranjenih 132 spisov kat. Z IV, najvišja zaporedna številka spisa je 204, manjka vsaj 72 spisov. V kat. Z VI je ohranjenih 148 spisov, najvišja številka 232, manjka vsaj 82 spisov.¹⁰ Za leto 1914, kat. Z IV, je ohranjenih 26 spisov, imenik pripadajočemu vpisniku vsebuje najvišjo številko 150, torej lahko sklepamo, da manjka vsaj 124 spisov.¹¹ Večina manjkajočih spisov ali ni bila ohranjena, ali se je ohranila v sklopu drugih fondov, najverjetneje v sklopu tržaškega arhiva (Archivio di Stato di Trieste). Ovadbe kat. Z so bile po prvotni preiskavi in obravnavi na prvostopenjskem sodišču opuščene, prepuščene v nadaljnjo preiskovanje, poslane v nadaljnjo obravnavo na sodišče višje stopnje¹² ali premeščene v kat. U. Večina ohranjenih spisov je ostala v fondu, ker je šlo za opuščene zadeve ali za-

¹ Za nekatere takšne vidike npr. Apollonio, *La 'Belle époque'*; Reill, *Fiume*; Platzer, *Standrechtliche*; Brezina, *Österreichische Militärgerichtsakten*; Moll, *Österreichische Militärgerichtsbarkeit*.

² Glej npr.: Bornhorst, *Selbstverstorger*; Bornhorst, *Bad Boys?*; Healy, *Vienna*; Davis, *Home Fires*; Lindenberger, *Straßenpolitik*; Ortmann, *Machtvolle Verhandlungen*; Scholz, *Ein unruhiges Jahrzehnt*; Helfert, *Unter Anführung*; Greif, *Verkherte Leidenschaft*; Wingfield, *The World of Prostitution*; Cergol in *Verginella*, *Volemo pan*; Cergol, *Il destino*; Johnson, *Urbanization*; Hojnik, *Dravčani*.

³ V fondu so prav tako ohranjeni sodni spisi kategorije Z za leto 1919. Ti v sklopu pričujoče raziskave niso bili upoštevani, saj obdobje nastanka spisov in čas kaznivih dejanj sega izven obdobja prve svetovne vojne. Ti viri pa omogočajo nadaljnjo nadgradnjo raziskave v prihodnosti.

⁴ Glede urejenosti vpisnikov v kazenskih zadevah glej: Melik, *Kazensko sodstvo*, 34–35. Glede uporabljenega izrazoslovja za kazniva dejanja besedilo večinoma sledi smernicam iz: *Prav tam*, 14.

⁵ PAK 77, a. š. 1030, *Vpisnik U IV 1914–1919 in Vpisnik U IV 1913–1915*; PAK 77, a. š. 1031, *Vpisnik U VI 1914–1918*.

⁶ PAK 77, a. š. 1034, *Indice Sez. IV U Z Hs Hc*; PAK 77, a. š. 1034, *Indice Sez. VI. 1914*; PAK 77, a. š. 1034, *Indice Sez. IV U Z Hs 1915*; 1914 PAK 77, a. š. 1034, *Indice Sezione VI 1915 e 1916*; PAK 77, a. š. 1033, *Z U HS 1916 Sez. IVa*.

⁷ Nekateri posamezni spisi kat. U se nahajajo po drugih fondih PAK, glej npr. PAK 7 Občina Koper, a. š. 365, št. 5023.

⁸ PAK 77, a. š. 1845. Najdejo se boljše ohranjeni spisi, npr. pritožbe vojakov sodišču in zadeve glede iredentistične dejavnosti, izogibanju služenju vojaške obveznosti in neredov na ulicah. Precej primerov pa nosi zapis »Non persecutabile a queste terre.«

⁹ Raziskava se v procese delovanja sodišč, prijav in preiskav ne spušča; glede delovanja kazenskega sodstva, procesov na okrajnih sodiščih oz. sodiščih prve stopnje glej Melik, *Kazensko sodstvo*, 49–52.

¹⁰ Kategorija VI se nahaja v: PAK 77, a. š. 1671; kategorija IV v: PAK 77, a. š. 1670.

¹¹ PAK 77, a. š. 1669; PAK 77 1934, *Indice Sez. IV U. Z. Hs. Hc. 1914*.

¹² Tržaška sodišča so se leta 1915 selila. Vračala so se proti koncu vojne. Apollonio, *La 'Belle époque'*, 743–744.

deve prepuščene v nadaljnjo preiskavo. Nekaj spisov je ohranjenih v obliki obtožnic, brez povezanega sodnega spisa. V takšnih primerih pogosto vsebine kaznivega dejanja ni mogoče razbrati.¹³ Ta omejena selekcija sodnih spisov nam omogoča vpogled v dogajanje v Kopru in okolici v času prve svetovne vojne, saj vsebuje odmeve medvojne prehranske krize, najsibo v obliki tatvin prehrane, ali v obliki napetosti v medsebojnih odnosih. Ovadbena prebivalstva kažejo na krhanje in zaostritve odnosov v skupnostih in razkrivajo personalne tragedije družin in posameznikov, drugi del ovadb pa predstavljajo žandarska poročila. Iz teh dveh kategorij zapisov je možno razbrati trende in vzorce na tem območju ter manjšanje učinkovitosti žandarskih postaj, ki so bile zaradi pomanjkanja osebja pod hudim pritiskom, sploh če predpostavljamo, da se je število kraj proti koncu vojne povečevalo.¹⁴

Za leto 1918 ni ohranjenih vpisnikov, kar pomeni, da ni mogoče vedeti točnega števila primerov, zato nam lahko služi le najvišje oštevilčen ohranjen spis. Za manjkajoče spise ni mogoče ugotoviti, na katero dejanje so se navezovali, kar bi omogočilo točnejšo določitev števila in vrste kaznivih dejanj. Analiza ohranjenega gradiva lahko pripomore k zaključkom; posamezni primeri pa lahko služijo v nadaljnjih raziskavah vsakdanjega življenja in pomanjkanja med prvo svetovno vojno na območju okrajne sodnije Koper.¹⁵ Za leta 1914–1917 je sestavljen omejen statistični pregled kazal vpisnikom za obe sekciji kat. Z za namen pregleda hudodelstev. Takšna analiza nam lahko razkrije le primerjavo števila primerov v času vojne, potencialno povečanja ali zmanjšanja ovadb ter vpogled v tip prekrškov,

torej incidenco različnih tipov prekrškov skozi čas od 1914 do 1917 v kat. Z.¹⁶

Analiza incidence kaznivih dejanj v ohranjenih spisih in vpisniki

Analiza trendov v sklopu ohranjenega gradiva fonda je podvržena omejitvam. Zanimajo nas podatki, ki jih je mogoče izluščiti iz analize ohranjenih sodnih spisov kat. Z iz leta 1918 in imenskih ka-

¹³ Členi takratnega kazenskega zakonika se v sklopu besedila navezujejo na obliko zapisano v: Kavčič, Kazenski zakon.

¹⁴ V spisih o krajih prevladujejo kraje s strani neznanih storilcev. Ti spisi so se najverjetneje ohranili tu, ker preiskave niso bile uspešne ali bile opuščene. Če storilci niso bili najdeni, ti primeri niso bili poslani v reševanje na višjo stopnjo. Za jesen 1917 se navaja v Trstu 513 pripadnikov policije, kar je bilo premalo že za patrulje in stalni nadzor oseb zaradi iredentističnih ali drugih proti-državnih sumov. Apollonio, La »Belle époque«, 743; Himmelreich, Namesto zemlje, 32. Za stražnike in žandarje v Kopru in njegovi okolici nimamo številk, domnevamo lahko, da je pomanjkanje kadra podobno prizadelo tudi to območje.

¹⁵ Obsegalo: Dekane, Koper, Dolino, Marezige, Milje, Očislo-Klanec in Pomjan.

Na kraju zločina najden manšetni gumb. Na podlagi tega dokaza je bila obtožena tatvine večje količine obleke in živil iz privatne hiše osumljenka, ki je imela v posesti bluzo z enakimi gumbi. Obtoženka je dokazala, da je bluzo kupila leta nazaj v Rijeki. Primer je bil nadaljevan proti neznanim storilcem.

(Pokrajinski arhiv Koper, PAK 77, a.š. 1671, Z IV 15/18)

¹⁶ Takšna študija je v večjem obsegu in z več podatki možna na podlagi fonda Okrajne sodnije Piran. Glede nadaljnjih možnosti preučevanja vplivov pomanjkanja nam potencialno takšne usmeritve raziskave omogoča primerjava s tem fondom, ki je kljub trenutni neurejenosti veliko boljše ohranjen.

zal vpisnikom kat. Z iz let 1914–1918. Kljub nepopolnosti gradiva je za leto 1918 možno najti trende na podlagi kvantitativne analize, saj lahko preverimo, koliko ohranjenih sodnih primerov je bilo obravnavanih kot tatvin (pod §171.–§179.), in je vključevalo prehrano. Kjer podatkov o kazenskem členu, vsebini ali drugih za analizo temeljnih delov spisa ni prisotnih ali ni mogoče razbrati, je tak primer za namene analize uvrščen v kategorijo ostalo. Namen analize tega sklopa je ponuditi vpogled v nekatere kriminalne trende na tem področju leta 1918 z močno omejeno možnostjo generalizacije trendov na celoten medvojni čas oz. na celotno kriminalno statistiko tistega časa na tem območju.¹⁷

Za leta od 1914 do 1917 je z ozirom na neohranjenost sodnih spisov in pridobivanje podatkov samo preko vpisnikov možno pridobiti splošne informacije o številu in vrsti primerov, ter analizirati spremembe v incidenci kaznivih dejanj ter to primerjati z letom 1918. Obtožencem je bilo v teku istega procesa sojeno za različna kriminalna dejanja, torej se pri nekaterih številkah sodnih procesov pojavljajo različni členi kazenskega zakonika. V takšnih primerih je za namen analize tudi člen, ki se ne pojavi pri vseh obtožencih, upoštevan za ta sodni proces.

Prvi del raziskave razdeljuje kazniva dejanja na več kategorij. Velika količina primerov kaznivih dejanj, ki so vključevala prehrano, se je v tem obdobju obravnavala pod §171.–§179. Člena §171. in §172. definirata tatvino. §173.; definira dejanje kot hudodelstvo po vrednosti ukradenega; §174. definira dejanje kot hudodelstvo glede na način izvedbe oz. lokacijo in lastnost kraja; §175. določa dejanje kot hudodelstvo glede na lastnost ukradenega; §176. definira dejanje kot hudodelstvo glede na storil-

¹⁷ Gre za omejeno geografsko območje in omejen pregled, saj je za Avstro-Ogrsko policijska statistika na splošno "neenotna in manj zanesljiva". Watson, *Ring of Steel*, 364. Rezultati analize pa vsaj v grobem sledijo trendom, ki jih je Watson zaznal za Nemčijo. Prav tam, 363–367.

	Sodni postopki					Skupaj
	1914	1915	1916	1917	1918	
Ponarejanje	7	0	0	0	1	8
Umori in uboji	4	1	0	3	1	9
Splav in ogrožanje otrok	3	0	0	2	2	7
Ropi	10	0	1	2	2	15
Obrekovanje	3	4	3	4	1	15
Spolni zločini	2	2	5	5	3	17
Poneverbe	5	4	1	4	4	18
Pomoč dezerterjem in kriminalcem	5	0	1	1	17	24
Ogrožanje otrok in ranljivih oseb	3	9	7	10	3	32
Izdaja; razžalitev oblasti; proti javnemu redu	17	8	1	4	4	34
Kršenje javnega reda in miru	9	9	5	4	4	31
Požig	19	5	8	7	5	44
Ostalo	18	2	10	24	14	68
Težje telesne poškodbe	38	18	9	13	5	83
Javno nasilništvo	50	20	13	19	9	111
Goljufije	18	37	38	35	43	171
Tatvine	37	46	41	195	166	485
Skupaj	248	165	143	332	284	

Tabela 1: Incidenca kaznivih dejanj v kategoriji Z Okrajne sodnije Koper med letoma 1914 in 1918.²¹

ca. §178. določa zaporno kazen od šest mesecev do enega leta, v primeru oteževalnih okoliščin do pet let. §179. določa, da če gre za tatvino, ki povzroči večjo škodo, ali vsebuje "posebno predrznost, silo ali zvižajnost", je možna kazen do deset let zapora.¹⁸ Med vojno so pogostejši sklici na §175., saj je bila kraja s polj v luči pomanjkanja kljub prisotnosti poljskih čuvajev in žandarjev, ponekod tudi nočnih straž lokalnega prebivalstva, endemična.¹⁹ Isto velja tudi za pogoste kraje živine.²⁰

¹⁸ Kavčič, *Kazenski zakon*, 71–79. §179 je splošno gledano označeval le višji nivo značilnosti kaznivega dejanja opisane v prejšnjih členih nanašajočih se na tatvine. Kavčič, *Kazenski zakon*, 75.

¹⁹ Glej npr. Sedmak, Ajdovci, 257–258; Šorn, *Pomanjkanje in lakota v Ljubljani*, 175; Healy, *Vienna*, 54–56; Aplinc, *Morda bodo prišli*, 39. Sploh pomembna je opazka iz *Himmelreich*, *Namesto zemlje*, 32, ki posebej omenja, da so sodišča zabeležila močno povišanje takšnih primerov.

²⁰ Živine je na splošno primanjkovalo zaradi povečanja zakola, pomanjkanja krme, rekvizicij ipd. Glej tudi zahteve oskrbovalnih organov glede potreb Primorja in Trsta glede goveda v: Apollonio, *La »Belle époque«*, 706–710 in 743; Sedmak, Ajdovci, 59–61 in 110–111; Visintin, *L'economia agricola*, 237 in 241–244; Svoljšak, *Slovenci v primežu*, 121; Kramar, *Izola*, 356–358.

²¹ Podatki so bili zbrani iz: PAK 77, a. š. 1034, *Indice Sez. IV U Z Hs Hc*; PAK 77, a. š. 1034, *Indice Sez. VI. 1914*; PAK 77, a. š. 1034, *Indice Sez. IV U Z Hs 1915*; 1914 PAK 77, a. š.

Za leto 1918 predstavljajo tatvine med ohranjenimi spisi skupno 59,3 % oz. skupaj z manjkajočimi spisi, vsaj 38 %. Za primerjavo: tatvine predstavljajo za leto 1917 59,8 %, ter vsaj 53,8 % vseh primerov; za leto 1916 le 29,7 % oz. 25,4 %; za leto 1915 29,2 % oz. 28,3%; za leto 1914 pa le 15,4 % oz. 14,7 %. Strm porast tega tipa kaznivih dejanj ima več možnih razlogov.²² Leto 1917 je zaznamoval neenakomeren porast tatvin, kar je možno pripisati več različnim družbenim in političnim dejavnikom. Pozimi 1917 se je denimo začelo kazati hujše pomanjkanje, čemur ni pomagalo delovanje oblasti v prehranski preskrbi in lokalni pridelavi²³ ter izčrpavanje delovne sile; najti je politične dejavnike v obliki obuditve političnega življenja med civilnim prebivalstvom spomladi 1917, ki je zadelo tudi sodstvo: domnevati je, da je to zadevalo tudi vrste in število prekrškov in hudodelstev, obravnavanih v civilnem sodstvu, saj so bili nekateri sodni procesi na tem območju v času med letoma 1915 in 1917 podrejeni vojaški kazenski sodni oblasti. Vojaška sodišča so bila strukturirana drugače, delovala hitreje ter dosegala strožje kazni.²⁴ V obdobju do leta 1918 je bilo tem sodiščem zaupano sojenje za dejanja, ki so se dotikala: členov glede kršenja javnega reda in miru; izdaje; razžalitve oblasti; javnega nasilstva; umorov in ubojev; ropov²⁵; pomoči dezertarjem ter

tatvin po določenih odstavkih §174.²⁶ Domnevamo lahko, da so obstajali primeri obravnavani na ta način, vendar je te težje zaznati. V izogib špekulaciji o razsežnosti vpliva hitrih sodnih postopkov naj dodamo le, da sta edini dve kategoriji zaobjeti v zakonodaji o hitrem sodnem postopku, ki sta beležili večji porast, tatvine in pomoč dezertarjem. Za slednjo je porast popolnoma skladen z dogajanjem na fronti leta 1918.

Za leto 1918 so bili podatki črpani iz ohranjenih spisov. Pomanjkljivost podatkov onemogoča sestavitev slike sodne statistike tej kategoriji. Pomembno je, da so bile cene hrane in drugih dobrin v prvem polletju vojne precej nižje, in je zato možno domnevati, da se je velik del tatvin umešal pod kat. U, saj je bilo za uvrstitev kraje pod §173. in dalje načeloma zahtevano več pogojev. Z višanjem cen se je več primerov pogostejše umestilo pod kat. Z. Cene prehrane so se višale na reguliranem trgu in črnem trgu, ki je pogosto predstavljal edino možnost za preživetje.²⁷ Medvojna slika kaže, da je število obravnavanih tatvin izstopalo. Težko je trditi, čemu se je pojavil takšen porast – sklepamo lahko, da je znotraj kat. Z pristajalo več spisov zaradi več razlogov: 1. Splošno pomanjkanje in poglobljanja le-tega. 2. Višanje cen hrane; primeri ki bi padli pod prekrške so se zaradi vrednosti ukradenega šteli za hudodelstva. 3. Zaradi določil §174., §175. in §176. Ti (ali drugi) dejavniki bi lahko pripeljali do obravnav kaznivih dejanj kot hudodelstev, zaradi česar se je spremenila uvrstitev primerov. Glede tatvin se je možno opreti na analizo primerov glede na pripisane člene kazenskega zakonika. Tabela 2 prikazuje kombinacije členov, ki so bili pripisani primerom. Glede ponovnega vpisa istega primera (v primeru več osumljencev) velja, da je ta zanemarljiv, razen če gre za drugačno kombinacijo členov – za namene tabele 2 se dodatna kombinacija šteje kot drug vpis. Za leto 1918 je dodan spis Z VI 53/18 brez členov – prištevamo ga kot vpisanega pod §171.

1034, *Indice Sezione VI 1915 e 1916*; PAK 77, a. š. 1033, *Z U HS 1916 Sez. Iva*; PAK 77, a. š. 1670 in a. š. 1671. V imeniku za 1916–1917 je zaznati manjkajoče strani črke H in celoten I. To je precejšen del, saj vsebuje vse primere z neznanimi storilci (ignoti). Za leto 1917 manjka celotna črka H, ter neznano velik del I, ki je delno ohranjen. PAK 77, a. š. 1033, *Z U HS 1916 Sez. IVA*.

²² Glej npr. številke primerov tatvin, ki jih navaja Apollonio za obdobje med januarjem in majem 1918. Apollonio, *La »Belle Époque«*, 822–823.

²³ Apollonio, *La »Belle époque«*, 691, 710 in 756–767. Poročilo, ki je predvidevalo optimistično rast pridelave hrane v Istri za leto 1916, se je izkazalo za veliko zablodo, saj so bile kvote vojaških rekvizicij in načrtovane porabe posledično.

²⁴ V teoriji naj bi šlo za preventiven ukrep, ali v primeru hujše krize oz. civilnih nemirov za hitro demonstracijo vojaške moči. Več v: Moll, *Militärgerichtsbarkeit*, 324–344.

²⁵ Pri ropih in umorih oz. ubojih je bila podrejenost vojaškemu sodstvu pogojena, če je primer vključeval vojaške, varnostne in logistično-strateške uslužbenke, pomembne za vojni napor. Isto je veljalo tudi za kategorije požiga in javnega nasilstva, v primeru požiga pa strateško pomembnim objektom oz. lastnine. PAK 7, a. š. 352, *Razglas c. Kr. Pomorskega namestništva glede proglašenja naglosodnega postopka*.

²⁶ PAK 7, a. š. 352, *Razglas c. Kr. Pomorskega namestništva glede proglašenja naglosodnega postopka*. Apollonio, *La »Belle époque«*, 581, 586, 604, 643, 655, 683, 686 in 736–737; Aplinc, *Morda bodo prišli*, 82.

²⁷ Inflacija cen hrane je znašala med 1100 % in 1250 % med 1914 in 1918. Šorn, *Pomanjkanje in lakota*, 171–172, 196–198; Kresal, *Zgodovina socialne*, 317–318; Apollonio, *La »Belle époque«*, 607, 701, 944–945 in 959–962.

	1914	1915	1916	1917	1918	Pojavnost kombinacij
171	21	8	0	0	4	6,70%
173	9	14	16	64	56	32,30%
174	5	22	13	52	23	23,30%
173, 174	1	2	3	30	58	19,10%
174, 175	0	0	5	10	1	3,20%
174, 176	0	0	0	1	0	0,20%
175	1	1	1	32	3	7,70%
176	0	1	3	5	0	1,80%
179	0	0	0	0	1	0,20%
173, 174, 175	0	0	0	1	2	0,60%
173, 174, 176	0	0	1	0	1	0,40%
173, 174, 179	0	0	0	0	2	0,40%
173, 175	0	0	0	4	11	3,00%
173, 176	0	0	0	1	2	0,60%
173, 179	0	0	0	0	2	0,40%
Skupaj primerov	37	48	42	200	166	

	1917	1918	Skupaj	Delež 1917	Delež 1918	Delež skupaj
171	0	4	4	0,00%	2,40%	1,10%
173	64	56	120	32,00%	33,70%	32,80%
174	52	23	75	26,00%	13,90%	20,50%
173, 174	30	58	88	15,00%	34,90%	24,00%
174, 175	10	1	11	5,00%	0,60%	3,00%
174, 176	1	0	1	0,50%	0,00%	0,30%
175	32	3	35	16,00%	1,80%	9,60%
176	5	0	5	2,50%	0,00%	1,40%
179	0	1	1	0,00%	0,60%	0,30%
173, 174, 175	1	2	3	0,50%	1,20%	0,80%
173, 174, 176	0	1	1	0,00%	0,60%	0,30%
173, 174, 179	0	2	2	0,00%	1,20%	0,50%
173, 175	4	11	15	2,00%	6,60%	4,10%
173, 176	1	2	3	0,50%	1,20%	0,80%
173, 179	0	2	2	0,00%	1,20%	0,50%
Skupaj primerov	200	166	366			

Tabeli 2 in 3: Kombinacije členov v primerih tatvin med letoma 1914 in 1918; Členi kazenskega zakonika pripisani primerom tatvin med letoma 1917 in 1918.

Kljub majhnemu številu primerov do leta 1917 je iz podatkov razvidno, da se je spreminjalo ne le število tatvin, temveč tudi vrednost, način kraje, lastnosti ukradenega in obravnavanje tatvin s strani sodstva. Progresivna razvejanost kombinacij v oznakah primerov je šla le v eno smer: enostavnejše zapise so nadomeščale verige členov. Z manjšanjem števila žandarjev in stražnikov²⁸ pa je prihajalo do

²⁸ Apollonio, La »Belle époque«, 743; Himmelmreich, Namesto zemlje, 32. Za Trst se omenja porast plenjenja zapuščenih hiš po mestu in njegovem obrobju. Trend je zaslediti tudi v

kasnejše zaznave in manjše odzivnosti. Če pogledamo tabelo, vidimo, da je število primerov označenih le s §171. usahnilo z letom 1916²⁹, število primerov označenih s §173. je naraslo že med letoma 1914 in 1916 za 43,8%, leta 1917 pa na okoli 700% v primerjavi z letom 1914. Prav tako je iz štirih primerov spisov označenih le s §174. to poskočilo leta 1915 za 340%. §175. se je pojavil le enkrat leta 1914 in trikrat leta 1916, redneje pa se je pojavljal leta 1916 ter nato s poglobljanjem krize v letu 1917 in nato 1918 – v primerjavi z letom 1916 je leta 1917 pojavnost narasla za okoli 680%, leta 1918 pa se nekoliko znižala na 138% porast v primerjavi z 1916.³⁰ §176. je bil redek, vendar pogostejši v kasnejših letih vojne. Za leto 1918 se ta člen verjetno redkeje pojavlja ker zahteva identifikacijo storilca,³¹ nerešeni primeri pa v gradivu prevladujejo. Lahko domnevamo, da so spisi s takšnimi storilci šli na sodišča višjih instanc ali bili priključeni spisom U. §179. je prav tako bil med vojno neuporabljen do leta 1918.

tem fondu. Glej npr.: PAK 77, a. š. 1671, Z IV 187/18; Z IV 109/18; Z IV 6/18; PAK 77, a. š. 1670, Z VI 223.

²⁹ Leta 1918 se pojavljajo štirje primeri uporabe le §171. Gre za poročila, da je bil sodni spis poslan drugam. Najverjetneje je šlo za hitro zabeležko in ne polno kombinacijo členov, pod katerimi se je primer obravnaval.

³⁰ Kraja pridelkov po kmetijskih površinah je bila vse pogostejša. Mogoče je domnevati, da so jo pogosto zakrivili meščani v sklopu »nahrbtništva« – odpravljanja po hrano iz mest na podeželje. Npr. Čermelj, Spomini, 88, omenja izkoriščanje dopustov za odhod na dolensko; na poti nazaj omenja, da je bilo na vlaku več perutnine kot potnikov. Glej tudi: Himmelmreich Namesto zemlje, 56–58 in Healy, Vienna, 54–56; Jernej Komac, Srce se mi trga, 107–109; Šorn, Pomanjkanje in lakota, 192–196; Moll, Kampf gegen, 135.

³¹ Glej: Kavčič, Kazenski zakon, 74.

Opaziti je, da se je §173. pojavljal vse pogostejše³², kar lahko pripišemo inflaciji in višanju cen hrane,³³ ki je bila pogosta tarča tatov. Najpogostejša kombinacija členov je bila §173. in §174., pojavnost katere je konstantno rasla, med letom 1914 in 1918 se je povečala za 58-krat. O višanju cen hrane priča kombinacija §173. in §175., najpogostejše za krajo pridelkov s kmetijskih površin, ki se ni pojavila do leta 1917, medtem ko je leta 1918 dosegla 11 primerov. Takšno interpretacijo kazi pojavnost kombinacije §173., §174. in §175. (hudodelstvo po vrednosti, načinu in lastnosti), ki se je prav tako pojavljala šele od leta 1917, vendar pa se je takrat pojavila v 8 primerih, leta 1918 pa v dveh. Iz tabele je razvidno, da je ostajala pojavnost relativno stalna. Videti je upad primerov označenih le s §174., in obenem porast kombinacije §173. in §174., torej je bil več primerom hudodelstva po načinu kraje ob kasnejšem višanju cen dobrin dodan §173.

Tabeli 4 in 5 prikazujeta število členov kazenskega zakonika, kot so se pojavljali neodvisno od kombinacij. §171. je izključen, saj se je pojavljal v vseh spisih. Za leti 1914–1915 je izračun popačen, saj sta vključevali veliko primerov, označenih le s §171. Tabela 5 prikazuje pojavnost členov v primerih tatvin v kat. Z za določeno leto ter pojavnost v naboru vseh tatvin.

Tabeli kažeta, da je že zgodaj med vojnimi leti več primerov bilo obravnavanih pod §173. Ta delež je narasel že leta 1916 za skoraj polovico, leta 1917 za skoraj 426 % (v primerjavi s 1916) in 1918 še za 30% (v primerjavi z 1917). Incidenca pojavnosti člena je strmo naraščala. Iz pojava v okoli 27 % je prerasla v več kot 80 % vseh primerov (podobno kot pri pojavnosti kombinacij členov). §174. se je pojavljal

	§173	§174	§175	§176	§179
1914	10	6	1	0	0
1915	16	24	1	1	0
1916	19	22	6	4	0
1917	100	94	47	7	0
1918	134	87	17	3	5
Skupno št. pojavnosti člena	279	233	72	15	5

Skupno št. tatvin v letu	Pojavnost				
	§173	§174	§175	§176	§179
1914 (37)	27%	16,20%	2,70%	0%	0%
1915 (46)	34,80%	52,20%	2,20%	2,20%	0%
1916 (41)	46,30%	53,70%	14,60%	9,80%	0%
1917 (195)	51,30%	48,20%	24,10%	3,60%	0%
1918 (166)	80,70%	52,40%	10,20%	1,80%	3%
Skupaj (485)	57,50%	48,00%	14,80%	3,10%	1%

Tabeli 4 in 5: Incidenca pojavnosti členov med letoma 1914 in 1918; Delež pojavnosti členov v določenem letu in v vseh letih.

pogostejše že zgodaj, leta 1915 v 52% primerov ter nato z nihanji ostal na tem nivoju. Pričakovano se je zviševala pojavnost §175. – zaradi fragmentarnosti podatkov za leto 1918 težko trdimo, na kakšnem nivoju je bil 1918. Z 2,2 % leta 1915 je prešel na 14 % in nato 24% z letoma 1916 in 1917. Na podlagi nihanj je možno trditi, da sta glavna faktorja pri določanju kaznivega dejanja tatvine kot hudodelstva bili vrednost ukradenega in način kraje, medtem ko je bil porast kraj iz pridelovalnih površin posledica pomanjkanja. Medtem ko vrednost ukradenega kot faktor določitve tatvine kot spadajoče pod hudodelstvo vidimo stalno sorazmerno rast vrednosti ukradenega in posledično pojavnosti dotičnega člena, je pri načinu kraje rast v smislu pojavnosti §174 bila takojšnja, delež se je obdržal skozi vsa leta vojne. Temu je težje določiti razlog, sklepati pa gre npr. o povezavah z večjo dostopnostjo orožja (zaradi dopustovanja vojakov na podeželju za opravljanje kmetijskih opravil).³⁴ Pri veliki večini primerov se pojavlja §174. pripis II s črko, ki določa, po katerem odstavku člena je dejanje hudodelstvo. Ta pripis v sklopu raziskave ni bil spremljan (saj ni prisoten v vseh primerih).

³² Za leto 1918 tega ne moremo trditi, saj je pojavnost nižja kot 1917. Glede na pojavnost v vseh kombinacijah primerov in manjkajoče spise lahko predvidevamo, da je bil ta člen še pogostejši. §173. se že po incidenci pojavnosti (neodvisni od kombinacij členov) v tabeli 4 pojavlja za okoli tretjino pogostejše kot leta 1917.

³³ Primer cenika iz Kopra: PAK 7, a. š. 351, dokument št. 4586; PAK 7, a. š. 367, št. 2252; PAK 7, a. š. 368, št. 2577. Za znane cene na tržišču (in deloma črnem trgu, saj uradno tržišče nekaterih dobrin ni premoglo: cena masla na kg se je povzpela za 1500 %, cena krompirja 4200 %, cena jajc 3300 %. Apollonio, La »Belle époque«, 962.

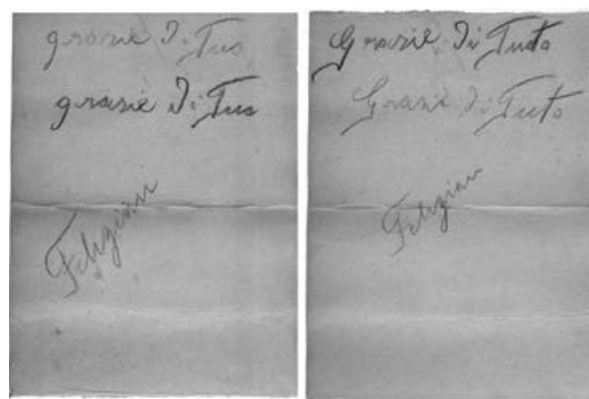
³⁴ Komac, Srce se mi trga, 231–233; Kramar, Izola, 358–359; Himmelreich, Namesto zemlje, 34. Za primere vojakov kot osumljenec glej npr.: PAK 77, a. š. 1670, Z VI 86/18; a. š. 1671, Z IV 98/18; a. š. 1671, Z IV 109/18; Z IV 132/18; Z IV 14/18.

Povečanje oznak \$175. je kazalo na poglobljanje krize ter na oblikovanje novih strategij preživetja.³⁵

Analiza ukradenih dobrin in predmetov v gradivu iz leta 1918

Hrana se je kot predmet tatvine pojavila v 109 od 166 primerov, torej v 65,7% ohranjenih primerih tatvin. To dejstvo težko pripišemo le oportunistični kraji hrane, saj je bila ta pogosto edino ukradeno blago. Za nekaj primerov v tem izračunu ni bilo možno določiti, kaj je bilo ukradeno – vsi takšni primeri so bili šteti kot ne-vključujoč prehrano. Hrana je predstavljala edino ukradeno blago v 45 % primerih (ter v 69,7 % primerih vseh primerov kjer se pojavi le kot del mešanega plena), kar verjetno pomeni, da je bila ta glavna tarča. V število tatvin mešanega blaga so bili dodani nekateri primeri, ki bi lahko bili šteti drugače, npr. kraje drugih življenjskih potrebščin, kot npr. milo. Najbolj mamljive tarče so predstavljale kuhinje domovanj; v primerih se zato pogosto pojavljajo gospodinjski in drugi vsakodnevni predmeti. Pogosti so kuhinjski pripomočki, tkanine (domnevno za izdelavo obleke zaradi pomanjkanja obleke), obleka, kurivo, gotovina in razni drugi predmeti. Da nikomur glede tatvine iz kuhinje ni bilo prizaneseno, pa priča naslednje: tatovi so kuhinjo izpraznili tudi koprskemu okrajnemu glavarju Paolu Mosettigu.³⁶

Živina je bila pogosta tarča. Klavna živina se je pojavila v 31 primerih (28,4 % primerov vključujoč hrano; 18,6 % vseh), skupaj z ne-klavno živino (osli in konji) pa v 40 primerih (24,1 % vseh). Obe številki sta predstavljeni, ker glede na razmere ne moremo odšteti možnosti, da je pri kraji jezdnih živali šlo za krajo za namene zakola in konsumpcije³⁷ (v tem primeru, bi predstavljale kraje živine 33,9 % kraj prehrane) – v navedeno število tatvin živil, te niso vključene. En sam incident je vključeval krajo jezdne in klavne živali naenkrat: ta primer se je štel kot kraja jezdne živali, spodaj pa se šteje v obe kategoriji; incidenca je izračunana na podlagi 41 primerov kraje živine. Najpogostejše kraje tradicio-

Primer tatvine v Škofijah. Prijavitelju so med drugim iz škatle v omari tatovi odtujili večjo vsoto denarja, ter na odvrženem pokrovu škatle pustili sporočilo »Grazie di tutto, adio«. Sumili so tatove živine, ki so bili že v arestu, in v sklopu preiskave bili primorani zapisati besedilo s pokrova škatle za primerjavo pisave storilcev z dokaznim materialom. (Pokrajinski arhiv Koper, PAK 77, a. š. 1671, Z IV 15/18–1)

nalno živine, ki ni bila za zakol, so vključevale osle (26,8 % vseh primerov kraje živine), ena je vključevala konja. Tatvine klavne živine so vključevale 31 primerov (75,6%). Prednjačila je perutnina s 15 primeri (48,4% klavne živine), sledilo je govedo z 10

³⁵ Healy, Vienna, 54–56; 19; Godina Golija, Pa smo stali, 56.

³⁶ PAK 77, a. š. 1671, Z IV 187/18.

³⁷ Poškodovani konji, so po podatkih za Ljubljano pristali v mestni klavnici. Brodnik, Preskrba, 195–200. Prav tako je višanje cene oslovskega mesa omenjeno za Trst v: Timeus Rossi, Attendiamo le navi, str. 165.

primeri (32,3%), drobnice s 6 (19,4%), svinje (3,2%) in zajca z enim (3,2%).

Pogosta tarča so bila oblačila in obutev ter tkanine, ki so bile zaradi pomanjkanja obleke precej vredne, sploh zato, ker je bilo prisotno prekupčevanje s tkaninami. Pogosta tarča so bili zlasti prti in zavese, v primerih tatvin z več različnimi dobrinami so se ti primeri pogosto mešali med kraje kuhinjskih pripomočkov (pribor itd.).³⁸ V te primere je upoštevana tudi tatvina potencialno druge narave; npr. kraja 3000 kron vrednega kosa jadrovine iz industrijskega objekta.³⁹ Tkanine je kot edini plen zaslediti v 13,8 % primerov; ko upoštevamo kraje mešanih dobrin naraste na 27,1 %. Upoštevajoč kombinacijo obeh števil lahko domnevamo, da je šlo pri kraji tkanin redkeje za namensko krajo; predmeti te vrste so bili pogosto ukradeni med krajo drugih predmetov, verjetno tudi za preprodajo. Mamljiva tarča pa so bila (relativno prazna) skladišča aprovizacijskih komisij ter konzumnih družtev in nekaterih tovarn, ki so skrbela za prehrano in preskrbo lastnih delavcev.⁴⁰ Okradeni sta bili skladišči komisij v Kopru, Dekanih in dvakrat skladišče v Mijah. V skladišče družbe *Cooperative Operaie di Trieste, Istria e Friuli* pri Valdoltri so tatovi vlomili maja 1918, ter ukradli večjo količino hrane in drugih predmetov (škoda je bila ocenjena na 2510,92 kron). V dve ločeni skladišči mestne aprovizacije Milje so tatovi vdrli februarja 1918 (1757,5 kron ško-

de) ter konec januarja (330 kron škode). V skladišče krompirja v *Ricreatorio Cattolico* v Kopru so tatovi vdrli januarja, ter ukradli 10 žakljev krompirja. Skladišče komisije Dekani je bilo oropano oktobra 1918, odtujeno je bilo 10 kosov mila in 4 žaklji otrobov (škoda 380 kron).⁴¹ Domneva se, da hrane niso ukradli, ker so bili zasačeni. Glavnina teh krajev se je dogajala pozimi v času hujšega pomanjkanja zaradi naravnih razmer in iztekanja zimskih zalog. Kraje z njiv in vrtov so bile leta 1917 pogoste (71 primerov). Leta 1918 je najti 16 primerov, največ teh je vključevalo krompir, fižol in žito. Pogosto so bili tega obtoženi otroci.

Kraje različnih vrednih predmetov in gotovine so tvorile precejšen delež. Gre za precej raznoliko kategorijo, vključujoč vse od kuhinjskih pripomočkov in tobaka⁴² do zlatnine. Gre torej za vse ne neposredno nujno življenjsko potrebne predmete.⁴³ Te tatvine predstavljajo skupno 24,7 % vseh – ko odštejemo tiste, ki so vključevale tudi živila, le 13,3

Figura 1: Mesečni prikaz incidence tatvin na območju Okrajne sodnije Koper v letu 1918.

³⁸ Za primere glej npr. Brodnik, Preskrba, 310–312. PAK 77, a. š. 1670, Z VI 5/18. Za zbiranje starih oblek, robcev in posteljnine za revne in vojsko glej: Apollonio, La »Belle époque«, 752. V Trstu je bila vzpostavljena Deželna poslovalnica za obleko za Primorje in Trst, nekaj o njenem delovanju je najti v fondu Občine Koper, dalje od PAK 7, a. š. 366. Ta vsebuje pravilnik delovanja (za odjemalce in notranje delovanje) ter drugo dokumentacijo. PAK 7, a. š. 366, dokument št. 765.

³⁹ PAK 77, a. š. 1670, Z VI 5/18.

⁴⁰ Slednjih ni zaslediti – glede na relativno industrijsko nerazvitost območja to ni nič čudnega – pričakovati je da se primeri za industrijsko razvitejšo Izolo nahajajo v Piranu.

⁴¹ PAK 77, a. š. 1671, Z IV 91/18; 32/18; 17/18; 12/18; PAK 77, a. š. 1670, Z VI 228/18.

⁴² Tobak je bil redek. Za cene preprodaje tobaka glej npr. Brodnik, Preskrba, 310–312.

⁴³ Niso upoštevane kraje kuriv ter tkanin in jezdne živine. Kategorija je odprta interpretaciji, saj so vključeni primeri, ko je poleg hrane ukraden le kos pribora, poleg primerov kraj delov ladij iz ladjedelniške delavnice.

%. Možno je trditi, da je bila hrana pri deležu tatvin tega tipa postranskega pomena, vendar v vsakem primeru kaže tudi takšna kraja na nezanemarljiv nivo pomanjkanja v družbi. Tu je najti nekaj primerov kraje industrijske opreme, skupno okoli 3 % primerov. Pet primerov je ohranjenih pomanjkljivo, razbrati je le številko vpisa in vrsto dejanja, in kam je bil spis poslan. Primeri kraj kuriva se pojavijo skupaj v 4,8 % primerov (nekateri primeri so vprašljivi glede uporabe plena). Najpogostejše najdemo premog in petrolej, redkeje les – lahko domnevamo, da je bila kraja lesa iz gozdov pogostejša, vendar redkeje zaznana – gotovo je možno trditi le, da je pomanjkanje primerov kraje kuriva presenetljivo.⁴⁴

Pregled ohranjenih sodnih spisov tatvin na območju Okrajne sodnije Koper kaže dinamično gibanje pojavnosti teh, pri čemer podatki kljub nepopolnosti omogočajo razčlenitev sezonskih sprememb v tarčah in številu primerov.⁴⁵ Časovni okvir posameznih primerov sledi času prijave, kot izhaja iz žandarskih poročil. Popolna neohranjenost primerov v decembru 1918 najverjetneje odraža spremembo oblasti in s tem povezane spremembe.

Najizrazitejši porast kraje prehranskih dobrin se je zgodil od decembra 1917 do marca 1918. Število obravnavanih tatvin hrane se je skoraj potrojilo, od 7 v decembru do 19 v marcu. Značilna za to obdobje je visoka prisotnost tatvin živine – posebej perutnine in goveda – kar kaže na iskanje živil v času, ko so zimske zaloge kopnele, novih pridelkov pa še ni bilo. Kraje so bile pogosto usmerjene v zasebna stanovanja, kjer so tatovi odnašali poleg hrane še kurivo, petrolej, vžigalice ter osnovne kuhinjske pripomočke, čeprav najpogostejše izključno živila.⁴⁶

⁴⁴ Glede pomanjkanja kuriv glej npr.: Apollonio, *La »Belle époque«*, 765–766; Himmelreich, *Namesto žemlje*, 83; Brodnik, *Preskrba*, 300–307; Čermelj, *Spomini*, 88; Aplinc, *Morda bodo prišli*, 67.

⁴⁵ Ne gre zanemariti vprašanja razpoložljivosti kontingentov živil. Na te opozarjam zaradi povezanosti s tematiko, vendar v analizo niso vključeni. Za primere propadanja centralne oskrbe glej npr. Himmelreich, *Namesto žemlje*, 181–182; Apollonio, *La »Belle époque«*, 867 in 800–806. Za kontingente, ki bi morali prihajati preko Trsta, glej Apollonio v podpoglavju o preskrbi mesta. Pozornost velja nameniti trditvam, da je preskrba v Trstu potekala na račun Istre, saj naj bi kontingente namenjene Istri oblasti uporabljale za Trst: Apollonio, *La »Belle époque«*, 744–745 in 764.

⁴⁶ Glej npr. PAK 77, a. š. 1671, Z IV 25/18.

Opazne so tatvine obleke in obutve, kar nakazuje širše pomanjkanje osnovnih življenjskih potrebščin. Pojavljajo se tatvine iz aprovizacijskih skladišč, ki so vsebovale več zalog kot zasebna domovanja. Pojavlja se kraja drugih predmetov, kot na primer tobaka.⁴⁷

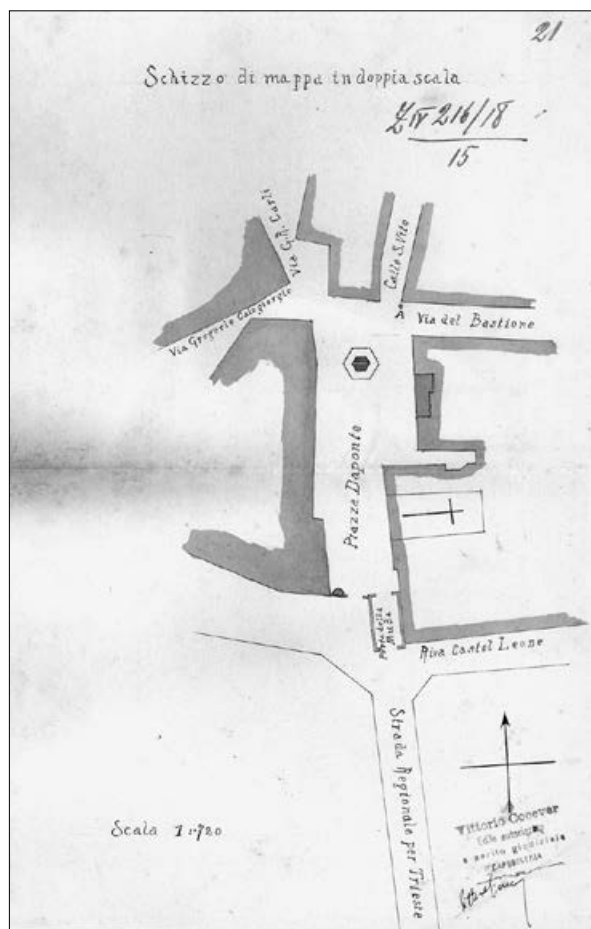
S pomladjo se trend postopoma preusmeri. V aprilu pride do izrazitega padca v primerih. Kraja hrane še prevladuje, opazen je upad tatvin živine in obleke. Hkrati postane razvidna sprememba – pojavijo se primeri kraje z njiv, ki napovedujejo poletni premik. Maj prinese odstopanje, saj je edini mesec, ko število ne-prehranskih tatvin preseže število tatvin živil. Pojavijo se tatvine goveda, kjer storilci žival zakoljejo kar na kraju samem, kar nakazuje na skrajno obliko odziva na pomanjkanje. Tatvine obleke in obutve so v tem mesecu prisotne v več primerih, kar nakazuje, da gospodarsko pomanjkanje še ni popustilo.

Poletje prinese stabilizacijo v številu in vrsti kraj. Junija se število primerov zniža, kar pa ni posledica izboljšanja gospodarskih razmer – prej reorganizacije družbenih odnosov in večje razpolage pridelkov. Pomemben poudarek v tem obdobju predstavljajo kraje s polj in njiv – v juniju so te predstavljale polovico primerov (krompir). Julija se trend nadaljuje, dodajo pa se še stročnice in druge zgodnje poljske kulture. Poleti se dalje pojavljajo kraje iz kuhinj domovanj, ki v juniju niso bile prisotne, kar bi lahko pomenilo, da so tatovi ponovno napadali domovanja, iščoč zaloge pridelkov ali drugih živil. Kraje živine se še pojavljajo (primeri kraj goveda, perutnine in oslov), vendar manj. Kraje oblačil in obutve so prisotne, vendar v manjši meri kot prej.

Avgusta in septembra se število primerov kraje hrane dalje stabilizira, nadaljuje se trend tatvin s polj, med njimi izstopa primer kraje 200 kg belega grozdja, kar odraža sezonsko dostopnost pridelkov. Znižuje se število primerov tatvin neprehrambenih dobrin. Pogostost kraj živine je na najnižjem nivoju v letu.

Oktober in november predstavljata dno v številu primerov, kar lahko razumemo kot posledico razpadajoče državne strukture in prihoda italijanske

⁴⁷ Glej PAK 77, a. š. 1670, Z VI 33/18. Primer opisuje krajo večje količine tobaka iz vagonov na železniški postaji Hrpelje-Kozina.

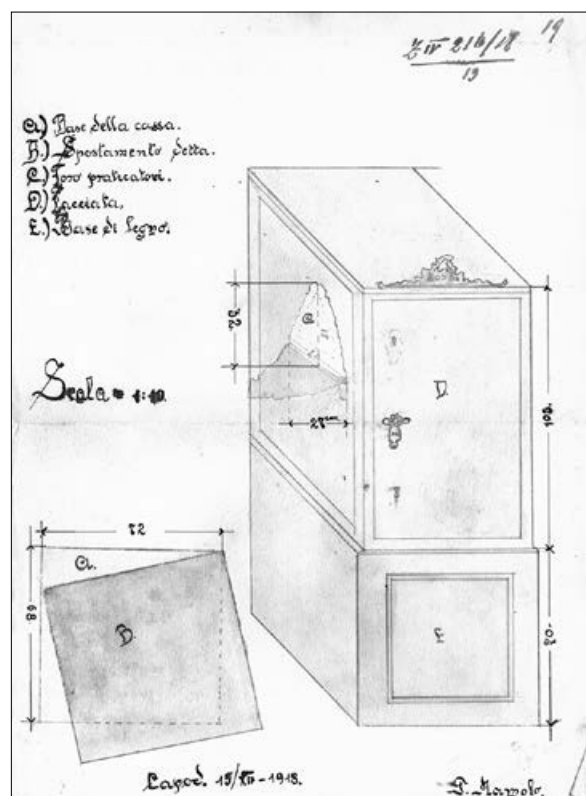

Skica današnjega Prešernovega trga z označeno lokacijo trgovine, ki je bila tarča tatvine v primeru Z IV 216/18. (Pokrajinski arhiv Koper, PAK 77, a. š. 1671, Z IV 216/18–15)

vojske, ki je postopoma prevzela nadzor nad regijo od novembra 1918. Oktober izstopa kot edini mesec, kjer so vse kraje povezane s hrano, kar ob nizkem številu primerov kaže na izrazito usmerjenost storilcev. Eden izmed primerov vključuje vdor v aprovizacijsko skladišče v Dekanih, kar nakazuje, da so bile tudi proti koncu vojne takšne tarče še vedno relevantne. November s svojima dvema primeroma kraje prehrane in še dodatno dokumentirano tatvino orožja in večje količine denarja iz sefa iz trgovine na Prešernovem trgu, kjer je bilo odtujenih okoli 44.000 kron, izstopa kot najvišji dokumentiran primer materialne škode v celotnem letu in simbolično zaključuje leto z jasno podobo kriminalnega izkoriščanja institucionalnega razpada.⁴⁸

⁴⁸ PAK 77, a. š. 1671, Z IV 216/18–56. Omeniti velja, da je v tem času glede na poročila iz Trsta vidno, da je prihajalo

Skozi leto 1918 torej lahko opazujemo premik od eksistenčno pogojenih prehranskih tatvin v času zime in zgodnje pomladi, prek pragmatične izrabe sezonskih virov v poletnih mesecih, do vse bolj oportunističnih in decentraliziranih oblik kraja (ali le slabe zaznavnosti teh) ob propadanju državne strukture od spomladi do jeseni.⁴⁹ Tatvine niso bile enakomerno razporejene ne po času ne po vsebini, temveč so sledile ritmu pomanjkanja, dostopnosti in razpadajočega nadzora, ki je omogočil oblikovanje raznolikih vzorcev storilcev, tarč in strategij.

Tehnična skica sefa in odprtine, povzročene s strani storilcev pri vlom v sef. (Pokrajinski arhiv Koper, PAK 77, a. š. 1671, Z IV 216/18–13)

Sklep

Kvantitativna analiza kazenskih spisov fonda Okrajne sodnije Koper za časa prve svetovne vojne

do močnega upadanja reda in zmožnosti oblasti za obvladovanje reda, sploh glede na rope, tatvine in izgrede že v Trstu. Glej npr.: Čermelj, Spomini, 88; Apollonio, La «Belle époque», 824–831.

⁴⁹ Vključno s sistemom oskrbe civilne populacije; ta sistem je odpovedoval od zime 1917. Glej: Apollonio, La «Belle époque», 756–767; Komac, Srce se mi trga, 232–233; Šorn, Pomanjkanje in lakota, 192–196.

potrjuje nekatere trende, ki so se kazali v času velikega pomanjkanja živil in drugih nujnih produktov. Kljub pomanjkljivi ohranjenosti fonda in omejeni možnosti generalizacije rezultatov ti nakazujejo nekatere prakse in procese v družbi. Tržaški aprovizacijski organi se že zgodaj v vojni za območje Istre niso zmenili, kontingenti namenjeni tja so bili porabljeni za oskrbo Trsta. Katastrofalna je bila analiza pridelave, ki je konec leta 1916 že pripeljala v večje pomanjkanje, saj so se vojaške rekvizicije ravnale po optimistični napovedi pridelave za 1917.

Čeprav je težko določiti razloge porasta tatvin prehrane in umestitve teh v kategorijo Z, je nedvomno leta 1917 sledil strm porast tatvin iz okoli 30% vseh obravnavanih primerov leta 1915 in 1916 na več kot 50%. Tatvine so nato leta 1918 predstavljale skoraj 60% vseh ohranjenih primerov. Hudo pomanjkanje se je v letu 1918 zrcalilo v plenu tatov, ki je v več kot dveh tretjinah primerov vseboval živila, opaziti je sezonsko nihanje primerov glede na dosegljivost živil iz lastne pridelave. Število, vsebina in gibanje primerov nakazujejo, da se je prebivalstvo posluževalo kraje kot strategije preživetja, alternativen vir živil, ki jih v trgovinah ni bilo najti, na črnem trgu pa si jih je bilo težko privoščiti. Analiza pojavnosti kombinacij in posameznih členov, povezanih s kategorijo tatvin kaže določene realnosti, zaradi katerih so bili poprejšnji prekrški v nadaljevanju vojne obravnavani kot hudodelstva. Najpogostejši razlog temu je bilo stalno višanje cen. Nove prakse so se kazale v hudodelstvih samih: poprej redkejša kraja s polj se je prelevila v eno pogostejših praks.

Statistika, kot je razvidna iz tega omejenega vira ohranjenih dokumentov, kaže trende upada in rasti drugih kategorij kaznivih dejanj, vendar ne dovoljuje sestavitve celovitejše slike kriminalne statistike za ta prostor, čemur botruje relativna neohranjenost virov za leta 1914–1917 in dokumentov pod kategorijo U, ki bi skozi prizmo manj resnih prekrškov pripomogla k razumevanju sodne prakse in slike kriminalne dejavnosti. Smiselne bi bile tudi primerjave podatkov tega fonda za isto kategorijo v fondu Okrajne sodnije Piran, ki nudi več ohranjenega gradiva te kategorije, kot tudi nekaj ohranjenega gradiva za kazensko kategorijo U. S takšnim pregledom bi bilo mogoče sestaviti jasnejšo sliko kriminalitete med prvo svetovno vojno na območju

severozahodne Istre. Pričujoč pregled nudi možnosti za nadaljnje raziskave vsakdanjega življenja tega območja v času vojne skozi kategorizacijo in pregled gradiva, ki vsebuje veliko informacij o posameznikih, ki so se soočali s krizo.

Viri in literatura

Arhivski viri

Pokrajinski arhiv Koper (PAK)

SI_PAK/0007, Občina Koper/Commune di Capodistria (1800–1949)

SI_PAK/0077, Okrajna sodnija Koper/Bezirksgericht Koper / Giudizio distrettuale di Capodistria (1814–1918)

Objavljeni viri

Kavčič, Jakob (ur.), *Kazenski zakon o hudodelstvih, pregreških in prestopkih z dne 27. maja 1852 št. 117 drž. zakonika z dodanim tiskovnim zakonom z dne 17. decembra 1862 št. 6 d. z. ex 1863 in drugimi novejšimi zakoni kazenskopravnega obsega.* Ljubljana: Društvo Pravniki, 1889.

Literatura

Aplinc, Miran: *Morda bodo prišli še taki časi, ko boste morali jesti tak kruh, kjer bodo špice ven gledale:* odmev velike vojne skozi organizacijo preskrbe v Šoštanju v času prve svetovne vojne in prevratne dobe. Šoštanj: Muzej Velenje, Muzej usnjarstva na Slovenskem, 2019.

Apollonio, Almerigo: *La »Belle époque« e il tramonto dell'Impero Asburgico sulle rive dell'Adriatico (1902–1918),* 2. zvezek. Trst: Deputazione di Storia Patria per la Venezia Giulia, 2014.

Brodnik, Vilma: »Preskrba Ljubljane med 1. svetovno vojno«, *Prispevki za novejšo zgodovino* 29, 1989, št. 1–2, str. 281–323.

Bornhorst, Sarah: *Bad Boys? Juvenile Delinquency during the First World War in Wilhelmine Germany. Juvenile Delinquency and the Limits of Western Influence, 1850–2000* (ur. Heather Ellis). Basingstoke/New York: Palgrave Macmillan, 2014.

- Bornhorst, Sarah:** *Selbstverstorger. Jugendkriminalität während des Ersten Weltkriegs im Landgerichtsbezirk Ulm.* Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft, 2010.
- Brezina, Gregor:** *Österreichische Militärgerichtsakten des Obersten Militärgerichtshofs im Ersten Weltkrieg.* Diplomsko delo. Dunaj: Univerza na Dunaju, 2012.
- Cergol Paradiž, Ana, Verginella Marta:** „Volemo pan, polenta e lavor“: le proteste delle donne triestine, 1914-1918. *Genesis* 15, 2016, št. 1, str. 87–112.
- Cergol, Ana:** Il destino delle madri nubili negli atti processuali sugli infanticidi e sugli aborti tra il 1860 e il 1910 nell'area triestina. *Qualestoria* 44, št. 1, 2016, str. 81–98.
- Čermelj, Lavo:** *Spomini na moja tržaška leta.* Ljubljana: Slovenska matica, 1969.
- Davis, Belinda J.:** *Home Fires Burning: Food, Politics, and Everyday Life in World War I Berlin.* Chapel Hill/London: The University of North Carolina Press, 1999.
- Guštin, Damijan:** »Soška fronta in njeno slovensko zaledje«. *Velika vojna in Slovenci* (ur. Vodopivec, Peter in Kleindienst, Katja). Ljubljana: Slovenska matica, 2005, str. 62–74.
- Godina Golja, Maja:** »Pa smo stali v procesijah pred pekarnami...! o lakoti in pomanjkanju v Mariboru med prvo svetovno vojno. « (ur. Godina Golja, Maja). *Vojne na Slovenskem: pričevanja, spomini, podobe.* Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2012, str. 47–62.
- Greif Elisabeth:** *Verkehrte Leidenschaft. Gleicheslechtliche Unzucht im Kontext von Strafrecht und Medizin.* Dunaj: Jan Sramek Verlag, 2019.
- Healy, Maureen:** *Vienna and the fall of the Habsburg Empire: total war and everyday life in World War I.* Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Helfert, Veronika:** „Unter Anführung eines 13jährigen Mädchens“. Gewalt und Geschlecht in unorganisierten Protestformen in Wien während des Ersten Weltkrieges. *Jahrbuch Für Forschungen Zur Geschichte Der Arbeiterbewegung*, 2014, št. 2, str. 66–82.
- Himmelreich, Bojan:** *Namesto žemlje črni kruh: organizacija preskrbe z živili v Celju v času obeh svetovnih vojn.* Celje: Zgodovinski arhiv, 2001.
- Hojnik, J.:** *Dravčani: Zgodovina Dravcev in njenih prebivalcev.* Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru, 2025.
- Johnson, Eric A.:** *Urbanization and Crime. Germany 1871–1914.* Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Komac, Jernej:** „Srce se mi trga od žalosti“: vsakdanje življenje prebivalstva na Bovškem med veliko vojno. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2022.
- Kramar, Janez:** *Izola: mesto ribičev in delavcev.* Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije: Lipa, 2003.
- Kresal, France:** *Zgodovina socialne in gospodarske politike v Sloveniji od liberalizma do druge svetovne vojne.* Ljubljana: Cankarjeva založba, 1998.
- Lindenberg, Thomas:** *Straßenpolitik. Zur Sozialgeschichte der öffentlichen Ordnung in Berlin 1900 bis 1914.* Berlin: Dietz Verlag, 1995.
- Melik, Jelka:** *Kazensko sodstvo na Slovenskem 1919–1929.* Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1994.
- Moll, Martin:** *Militärgerichtsbarkeit in Österreich (circa 1850–1945). Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs* 6, 2016, št. 2, str. 324–344.
- Martin Moll,** *Österreichische Militärgerichtsbarkeit im Ersten Weltkrieg – „Schwert des Regimes“? Überlegungen am Beispiel des Landwehrdivisionsgerichtes Graz im Jahre 1914. Mitteilungen des Steiermärkischen Landesarchivs* 50/51, 2000/2001, str. 301–355.
- Ortmann, Alexandra:** *Machtvolle Verhandlungen: Zur Kulturgeschichte der deutschen Straffjustiz 1879–1924.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2014.
- Platzer, Karl:** *Standrechtliche Todesurteile im Ersten Weltkrieg.* Stuttgart: Wiku-Verlag, 2004.
- Reill, Dominique Kirchner,** *The Fiume Crisis. Life in the Wake of the Habsburg Empire.* Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2020.
- Scholz, Robert:** „Ein unruhiges Jahrzehnt: Lebensmittelunruhen, Massenstreiks und Arbeitslosenkrawalle in Berlin 1914–1923,“

Pöbelexzesse und Volkstumulte in Berlin (ur. Manfred Gailus). Berlin: Verlag Europäische Perspektiven 1984, str. 78–123.

Sedmak, Drago: Ajdovci in Šturci v vojni 1914–1918, »Bog dal konec te gerde vojne!« *Obdobje prve svetovne vojne v zgornji Vipavski dolini* (ur. Zdenka Žigon in Artur Lipovž). Ajdovščina: LAS Vipavska dolina, Regijska razvojna agencija ROD: Lavričeva knjižnica, 2021, str. 9–316.

Šorn, Mojca: *Pomanjkanje in lakota v Ljubljani med veliko vojno*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2020.

Šorn, Mojca: *Pomanjkanje in lakota v Ljubljani v času prve svetovne vojne, v: Lakota in pomanjkanje: slovenski primer* (ur. Mojca Šorn). Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018, str. 167–186.

Timeus Rossi, Carmela, *Attendiamo le navi. Diario di una giovinetta triestina 1914–1918* (Bologna–Rocca S. Casciano: L. Cappelli, 1934)..

Visintin, Denis: *L'economia agricola istriana durante la prima guerra mondiale, Istra v Veliki vojni: glad, bolezni in smrt* (ur. Petra Svoljšak). Koper: Histria Editiones, 2017, str. 237–246.

Watson, Alexander: *Ring of Steel. Germany and Austro-Hungary at War, 1914–1918*. New York: Basic Books, 2014.

Wingfield, Nancy M.: *The World of Prostitution in Late Imperial Austria*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

Zusammenfassung

„WIR HABEN ALLE LEBENSMITTEL GESTOHLEN ...“

Spuren des Mangels während des Ersten Weltkriegs in den Strafsakten des Bestands Bezirksgericht Koper

Gestützt auf eine quantitative Analyse des erhaltenen Materials aus dem strafrechtlichen Teilbestand des Bestands Bezirksgericht Koper für die Jahre 1914–1918 untersucht der Beitrag die möglichen Auswirkungen der kriegsbedingten Knappheit an Lebensmitteln und anderen lebensnotwendigen Gütern im Gerichtsbezirk Koper. Im Einzelnen werden die Namensregister der Eingangsbücher der Kategorie Z (Anzeigen von Verbrechen und Vergehen) für die Jahre 1914–1917 sowie die erhaltenen Strafsakten für das Jahr 1918 analysiert. Angesichts der lückenhaften Überlieferung des Materials ergibt sich kein vollständiges Bild der Kriminalität im Gerichtsbezirk, vielmehr geht es um die Ermittlung gesellschaftlicher Trends und Prozesse, die auf den Nahrungsmangel zurückzuführen sind.

Der erste Teil der Analyse befasst sich mit der Erstellung eines statistischen Gesamtbildes aller Straftaten in diesem Zeitraum und untersucht die Zunahme der Diebstähle; zudem werden einige mögliche Gründe für den starken Anstieg im Jahr 1917 im Vergleich zu den vorangegangenen Kriegsjahren genannt. Auf Grundlage der aus dem überlieferten Material rekonstruierten Diebstahlstatistik richtet sich der Blick anschließend auf die Analyse der einschlägigen Strafbestimmungen, nach denen die Taten – entsprechend den Umständen und den für die Opfer entstandenen Folgen – unterschiedlichen Paragrafen des Strafgesetzbuchs zugewiesen wurden. Es wird eine statistische Darstellung der Häufigkeit einzelner Paragrafen und von Paragrafenkombinationen erstellt und ausgewertet. Im letzteren Fall ist eine zunehmende Komplexität der Kombinationen zu beobachten,

* Dies ist ein bearbeitetes Zitat des Titels, der vollständig lautet: »...wir haben die sämtlichen Lebensmittel und der Krašovec den Gelddiebstahl bei der Kabjan ausgeführt und werden noch stehlen, denn uns kann weder die Gendarmerie noch das Gericht bestrafen, weil wir alle zu jung sind.«

während in beiden Übersichten deutliche Zunahmen bestimmter Paragrafen festzustellen sind, die mit Veränderungen im Kriegszeitraum korrespondieren (Inflation, Preissteigerungen, Diebstahl von Feldfrüchten u. Ä.).

Der letzte Teil der Analyse richtet den Blick auf das Jahr 1918, für das die Details der Diebstähle in den Gerichtsakten überliefert sind. Die Diebstähle werden nach den entwendeten Gütern ausgewertet; als Hauptkategorie erwiesen sich dabei Diebstähle, die Lebensmittel umfassten. Aus der Analyse geht hervor, dass Nahrungsmittel den größten Teil des Diebesguts ausmachten, während andere Güter häufig den Knappheiten dieser Produkte in der Gesellschaft entsprachen. Abschließend wird die saisonale Verteilung der Diebstahlsfälle in Abhängigkeit von den entwendeten Gütern analysiert; diese spiegelt die saisonale Verfügbarkeit von Le-

bensmitteln und anderen Waren sowie den Kontext der Ereignisse und Prozesse in der Österreichisch-Ungarischen Monarchie wider.

Die festgestellten Trends in den erhaltenen Strafakten stimmen mit bekannten Entwicklungen und Tendenzen in der Kriegsgesellschaft (auch in anderen Teilen des Staates) überein. Die Analyse zeigt somit die Verlaufsmuster und Zyklen des Mangels, wie sie sich in den Strafakten des Bezirksgerichts Koper niederschlagen, und weist auf das Potenzial hin, überlieferte Strafakten als Quelle zur Erforschung der Auswirkungen des Mangels im Ersten Weltkrieg auf die Bevölkerung dieser Region weiterführend zu nutzen.

Schlagwörter: Erster Weltkrieg, Diebstähle, Ernährung, Mangel

